

Mikulášské obchůzky na Hornolidečsku jako součást kulturního dědictví regionu¹

Lucie Navrátilová

Mgr. Lucie Navrátilová
Masaryk University in Brno
Faculty of Arts
Department of European Ethnology
Arna Nováka 1/1
602 00 Brno
Czech Republic
e-mail: navratislova@vmp.cz

Muzeológia a kultúrne dedičstvo, 2019, 7:1:193-206

St. Nicholas door-to-door processions in Hornolidečsko region as a part of the region's cultural heritage

In the Czech Republic, St Nicholas door-to-door processions are among the most important traditions, being often considered the highlight of Advent. It also applies to the region of Hornolidečsko where the first masked figures appear after the All Souls' Day and roam around villages until the St. Nicholas Day. Devils, who appear in Roman-Catholic villages, are an integral part of cultural heritage not only in the corresponding villages, but also in the entire region. This study describes not only the present-day form of the St Nicholas door-to-door processions and disguises used at it, but attention is also paid to the most significant changes that influenced the form of flying, and shifted the procession's form to the present-day one. A part of the study deals with historical development of these traditions and figures, that appear in the processions, their role and symbolism within the procession.

The goal of this study is to introduce the theme of the St Nicholas procession and its attributes, using the analysis of particular factors which influence its form even beyond the borders of the Czech Republic. In the course of the research, special attention was paid to several aspects that form this phenomenon, such as organization of the procession and identity of both active and passive participants. The study shows a research sample of this tradition's bearers as well as motivating elements, thanks to which the tradition is still alive and passed down from generation to generation. In addition to these facts, the work looks into the form of support from the villages, but also into diverse opinions of inhabitants in the researched region regarding the inscription of the St Nicholas door-to-door procession on the List of Intangible Elements of Traditional Folk Culture of the Czech Republic. A part of the study answers the question to what extent is the tradition as a cultural heritage indelibly integrated in the region of southern Moravian Wallachia in its authentic and almost unchanged form.

The contribution is an outcome of the GIS project in quantitative and qualitative analyses and interpretations of traditional folk culture, which is solved within the programme of Specific Research by the Institute of European Ethnology of the Faculty of Arts of Masaryk University.

Key words: St. Nicholas, devil, door-to-door procession, tradition, Wallachia, Advent

Obřadní obchůzky předvánočního období mají zvláštní místo ve výročním obyčejovém cyklu, neboť po skončení rolnických prací, hodových oslavách úrody, a po poslední kateřinské zábavě nastává doba zimního klidu. Mikulášská obchůzka je tak často považována za vrchol adventu a nejínak je tomu v oblasti jižního Valašska. Zde se mikulášská obchůzka uchovala v autentické formě pouze s drobnými přeměnami a i v současné době, kdy spousta tradic upadá a mění se jejich podoba, tradice tzv. *létání* čertů je stále živým fenoménem,

¹ Příspěvek je výstupem projektu GIS v kvantitativních a kvalitativních analýzách a interpretacích tradiční lidové kultury řešeného v rámci programu Specifického výzkumu Ústavem evropské etnologie Filozofické fakulty Masarykovy univerzity.

jež je nedílnou součástí kulturního dědictví regionu nejen jižního, ale celého Valašska.

Obchůzka je determinována římskokatolickým vyznáním, v obcích, kde převládá vyznání evangelické, nebyla tradice zaznamenána, neboť příslušníci evangelické církve neuznávají kultu svatých. Tento zvyk je specifický tím, že ačkoliv základní principy jsou ve všech obcích stejné, ve vizuálních, charakterových, či organizačních rysech je velice rozmanitý. Při důkladnějším výzkumu je proto zapotřebí věnovat se každé obci individuálně.

Na úvod je třeba vymezit základní terminologii. Pokud hovoříme o *mikuláších*, či čertech, jedná se o celou skupinu obchůzkářů, kde název je pochopitelně odvozen od svátku, ke kterému je obchůzka vázaná, případně od nejvýraznější postavy obchůzky, kterou je čert. Pojem *létání* je odvozen od rychle se pohybujícího účastníka obchůzky, kde na Valašsku

Foto 1: Svatý a čerti při obchůzce. Francova Lbota, 2015. Foto autor

pojem *létat* je ekvivalentem pro běh, který je neodmyslitelně s obchůzkou spojen, neboť postavy jsou často v poklusu. Význam se však rozšířil na samotné obcházení. Pro názvy masek jsem po konzultaci s doktorkou Jarmilou Vojtovou z Ústavu českého jazyka zvolila malá písmena.

V této studii si kladu za cíl popsat nejen současnou podobu mikulášské obchůzky a masek jí příslušících, ale věnuji se také nejvýraznějším změnám, které měly vliv na formování *létání* a posunuly tak podobu obchůzky do té současné. Vyjma stručného představení mikro-regionu Hornolidečska se věnuji postavám, které jsou součástí této tradice, jejich roli

a symbolice v obchůzce. Zároveň se můj výzkum zaměří na nositele tradice, oblíbenost a životnost obchůzky, podporu ze strany obce a v závěru práce vyhodnotím názor respondentů na možnost zapsání *mikulášů* na Seznam nemateriálních statků tradiční lidové kultury České republiky.

Příspěvek je výstupem projektu GIS v kvantitativních a kvalitativních analýzách a interpretacích tradiční lidové kultury řešeného v rámci programu Specifického výzkumu Ústavem evropské etnologie Filozofické fakulty Masarykovy univerzity.

Metody a techniky výzkumu

Tomuto tématu nebylo v minulosti věnováno příliš odborné pozornosti. Při naplňování výzkumného cíle bylo nutné pracovat s obecněji koncipovanými zdroji, neboť ke konkrétní oblasti vzniklo málo záznamů. Přestože se tématu věnovalo několik badatelů, nikdo neuskutečnil komplexní výstup věnující se této problematice, ačkoliv například Ladislav Buzek provedl bohatou fotodokumentaci a region zpracoval touto formou. Proto pevně věřím, že tato studie bude drobným přínosem na poli bádání v oblasti tradiční lidové kultury nejen na Valašsku, ale i za jeho hranicemi.

Při terénním výzkumu mikulášské obchůzky, kterému se věnuji od prosince roku 2013 až do současnosti, je kladen důraz na kvalitativní formu bádání. Hlavní výzkumnou metodou je zúčastněné pozorování a zároveň nestandardizované a polostandardizované rozhovory s respondenty, a to s aktivními i pasivními účastníky obchůzky. Při výzkumu k diplomové práci

jsem vypracovala dotazníky, abych si ověřila informace, které mi respondenti podávali během rozhovorů, popřípadě abych získala touto cestou informace nové.

Celý výzkum probíhal doposud velmi dobře, neboť mne občůzkáři přijali mezi sebe a mohla jsem intenzivně proniknout do problematiky. Za jednu z největších výhod považuji to, že jsem v podobném věku jako většina aktivních účastníků občůzky, kteří byli díky tomu neobvykle otevření a upřímní.

Charakteristika zkoumané lokality

Oblast jižního Valašska je homogenním útvarem, který se rozkládá na východním území České republiky u státních hranic se Slovenskou republikou. O příslušnosti tohoto hraničního území k Valašsku se můžeme přesvědčit pomocí charakteru lidového oděvu, převahou roubené architektury a salašnického způsobu hospodaření. Hornolidečsko spadá svou polohou do oblasti Beskyd, Bílých Karpat a Vizovických vrchů, leží ve Vlárském průsmyku, a všechny obce byly administrativně řazeny k bývalému okresu Vsetín.

Sdružení obcí vzniklo uměle roku 1994 a území tvoří katastry obcí: Francova Lhota, Horní Lideč, Lačnov, Leskovec, Lidečko, Lužná, Pozdětchov, Prlov, Seninka, Střelná, Študlov, Ústí, Valašská Polanka, Valašská Senice a Valašské Příkazy.

Foto 2: Čert u cesty. Valašská Polanka, 2016.
Foto autor

V tomto regionu o rozloze 165,54 km² žije v současnosti přibližně 12208 obyvatel, což je asi o 700 osob více, než k roku 2015.² Nejvíce obyvatel žije v obci Lidečko (1802 obyvatel³), nejméně osídleny jsou Valašské Příkazy (300 obyvatel⁴).

Historie zkoumaných obcí jižního Valašska má téměř ve všech případech obdobný vývoj. Počátky osídlení větších obcí můžeme datovat do 13. – 14. století. Historické prameny dokládají, že oblast pustošily už od 14. století vpády tureckých hord, největší a nejkrvavější proběhly ale až v 17. století. „Dne 16. září vtrhly průsmykem Lyským a Vlárským nové houfy a zle hospodařily. Dne 5. a 7. října přešlo 4000 Tatarů průsmykem Starobrozenkovským, kde pobili 200 moravských Valachů, kteří měli průsmyk chránit. Daleko větší horda převalila se nechráněným průsmykem Střelenským a položila se táborem mezi Francovými Lhotami a Senicí. Obojí zle hospodařili. Zničili celý kraj od Uher. Brodu k Valaš. Kloboukám a odtud až ke Vsetínu.“⁵ Pustošivé vpády byly ukončeny 1. srpna roku 1664 uza-

vřením míru mezi císařem Leopoldem s Turky. „Pro Valašsko byly nájezdy tatarských hord horší než válka třicetiletá. Bylo zabitó a odněčeno tehdy 470 lidí. V zápisu se uvádí, že v Lačnově sbořelo

² Počet obyvatel v obcích České republiky k 1. 1. 2015. Praha: Český statistický úřad, 2015. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/20556287/1300721503.pdf>, cit. 8. 5. 2018.

³ Počet obyvatel v obcích České republiky k 1. 1. 2018. Praha: Český statistický úřad, 2015. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/pocet-obyvatel-v-obcich-see2a5tx8j>, cit. 9. 5. 2018.

⁴ Počet obyvatel v obcích České republiky k 1. 1. 2018. Praha: Český statistický úřad, 2015. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/pocet-obyvatel-v-obcich-see2a5tx8j>, cit. 9. 5. 2018.

⁵ Státní okresní archiv Vsetín, MNV Lužná, inv. č. 29. Pamětní kniha obce Lužná: 1924–1954, s. 139–140.

13 domů, v Lužné 2, v Polance naproti tomu 22.“ Tyto pustošivé nájezdy zmiňují proto, že si je dodnes připomínáme právě při mikulášské občůzce, ačkoliv si to spousta obyvatel zkoumaného regionu neuvědomuje.

Mikulášská občůzka

„V tradici evropských národů je značně rozšířená a stará představa o tom, že o dlouhých zimních nocích se přírodní síly dostávají do divokého zápasu, svět je naplněn démonickými bytostmi, „divokým vojskem“. Slunce, symbol tvořivé síly, jako by jimi bylo poraženo.“⁶ Tímto výrokem Václava Frolece lze vystihnout podstatu mikulášské občůzky v oblasti jižního Valašska, kde dodnes průvody maskovaných nahání hrůzu nejen dětem, ale i dospělým jedincům. Nadpřirozené bytosti, které symbolizují postavy, jež jsou součástí této tradice, jsou spojeny s kultem mrtvých předků, kteří se vrací do světa živých právě v období zimního slunovratu. Toto pohanské náboženství bylo mezi lidem velmi rozšířené a církev se jej snažila potlačit. Jelikož se jí však nepodařilo tuto víru vymýtít úplně, zvolila jinou strategii. Ve svém kalendáři vybrala pevná data pro kult světců a jejich svátky vmístila v rozmezí dnů starého pohanského kalendáře.

Za základní postavy mikulášského průvodu jsou považováni: svatý (Mikuláš), čert, smrt, koník a žid. Interpretaci zmiňovaných figur nelze s jistotou určit, neboť jsou masky velice starobylého původu. Stejně složení postav máme zaznamenané již kolem roku 1880 díky pamětníkům, kterým o občůzce vyprávěli jejich rodiče a prarodiče. Podobu maskám v této oblasti dala představivost našich předků, kteří využili regionálně dostupných materiálů. Na Valašsku to byla ovčí, kozí a králíčí kůže, dřevo, sláma a kozí či kravské rohy. Jejich výběr měl v mnoha případech symbolickou vazbu k plodinám a souvisel s hospodářským cyklem či plodností. Kožešinové masky navazovaly na archaické postavy, některé měly prostrížené otvory očí a úst lemované červeným plátnem, nití, dlouhý nos a vyplazený jazyk. To symbolizuje vitalitu a pohlavní sílu. Nezbytným atributem spousty postav je ježovina, ježčí kůže, která je prastarým motivem a nositelem zdraví. Je jakýmsi ekvivalentem k tradici píchání jalovcem o Velikonocích. Ve chvíli, kdy je osoba popíchána ježovinou, jí občůzkař zajišťuje zdraví do dalšího roku.

Foto 3: Smrt mezi čerty. Francova Lhota, 2018. Foto autor

Mikulášská občůzka a období s ní spojené bylo, podobně jako Masopust, úzce spjata s hospodářským rokem. Symbolika obřadů spojených s maskovanými měla přinést hospodáři a celé usedlosti plodnost, reprodukci, ochranu před demony a vlivy negativních sil. Skákání čertů do výšky si proto můžeme vysvětlit jako akt, kdy měli dotyční zajistit hospodáři vysoké obilí a bohatou sklizeň lnu a konopí, podobně jako to můžeme pozorovat při fašanku u tance medvěda s hospodyní. Akt představující kopulaci s maskovaným, vystupování ze spárů smrti či výprask má zajistit plodnost, úrodu a zdraví.⁸

⁶ Tamtéž, s. 143.

⁷ FROLEC, Václav. Obřadní občůzky „svatých nocí“. In: Frolec, Václav (ed.). *Obřadní občůzky*. Uherské Hradiště : Slováké muzeum v Uherském Hradišti – Ústav lidového umění ve Strážnici, 1988, s. 13.

⁸ EBELOVÁ, Kateřina. *Maska v proměnách času a kultur*. Praha : Grada Publishing, 2012, s. 218.

Svatý Mikuláš

Předlohou pro tuto postavu se stala osobnost Mikuláše, který žil podle historických pramenů na přelomu 3. a 4. století v Myře, městě na území Malé Asie. Narodil se do rodiny zbožných křesťanů a již jako mladý přijal duchovní svěcení. Podle tradic měl zemřít 6. prosince, pravděpodobně roku 327 jako oběť pronásledování křesťanů. Ostatní informace v současnosti čerpáme pouze ze středověkých legend, na jejichž základě vznikl neobyčejně široký patronát. Mikuláš je vnímán jako ochránce dětí, chudých, námořníků, mlynářů, obchodníků, rolníků a pastýřů, opuštěných, pronásledovaných, nevině odsouzených, zajatců a rodiny. V obchůzce Mikuláš zastává roli zpovědníka a soudce provinilců. Téměř vždy přichází do kontaktu s malými dětmi pouze on, případně s jedním čertem. Zároveň je charakteristický svou autoritou nejen mezi pasivními účastníky tradice, ale především mezi obchůzkaři a často je současně i organizátorem obchůzky.

Podoba svatého, jak je v této oblasti Valaška nazývána, není ničím odlišná od Mikuláše z jiné části republiky. V některých obcích je však doplněn o pomůcky, se kterými se běžně nesetkáváme. Takovou pomůckou může být proutek, kterým trestá zlobivé děti, ale i dospělě jedince.

Čert

Čert je jednou z nejdůležitějších a nejčastějších postav, které se vyskytují v oblasti lidových obyčejů a slovesné tradice. Navazuje na představy předků o zlých bytostech, které škodí lidu.

Čert je démon, který pochází ze slovanské mytologie, období předkřesťanského. Nejbližší démonickou představou s vlastnosti s nimi spojené jsou duše zemřelých. Z nich se vývojem náboženského smýšlení stávají démoničtí bohové. Ti mohou krom dobra a ochrany také trestat, hubit a zastrašovat. Jak poznamenal Ladislav Buzek, „jednotlivé artefakty, které vidíme u této masky, pocházejí až z konce 19. století, ale převážně z 20. století. Jsou tu velmi zřejmé stopy úzkosti, bezděčného strachu, obav a tendencí být zajat touto skupinou, zažít cosi neobvyklého, a přece být vysvobozen, „očištěn“, dostat se z toba.“⁹ V mikulášských obchůzkách na jižním Valašsku začalo obecně platit, že ne Mikuláš, ale čert je ústřední postavou spojenou s tímto zvykem. Zároveň obyvatelé daných obcí vnímají čerty jako nejvýraznější a nejrepresentativnější masku mikulášské družiny, nejspíš i proto, že jich je nejvíc a jsou nejhlasitější. Čerti jsou totiž vždy doplněni o velké množství zvonců, tzv. „štambrláků“, které dělají hluk i mimo jejich hlasité projevy.

Pro čerty všech obcí je společný motiv ovčí kůže, neboť materiál byl v oblasti dostupný. „V našem regionu byl čert chlupatý, škeředý, robatý a dělal brozný kravál. Taký má dlouhý jazýk. Proč ale v našem regionu sa tak vypodobnil, v oblastech bohatších oblékali čerta do slámy. Nebo do brachoviny. Co příroda dala. Tady v tom našem pasteveckém kraji, kde byl dostatek ovčích koží, teď nekeré sú černé, nekeré strakaté, vypadá to brozně, tak to začali používat jako oblečení čerta.“¹⁰ Právě u čertů jsou dost markantní rozdíly mezi jednotlivými obcemi. Například ve Valašské Polance nosí čerti červené sukně symbolizující pekelný oheň, ve Francově Lhotě tento oheň symbolizují barevné stuhy, které mají připevněné ke kukle, v Lidečku jsou hbití a vysocí, takže lidé si své čerty vždy poznají a nelze je zaměnit.

⁹ BUZEK, Ladislav. Kulturně historické pozadí mikulášských obchůzek na moravském Valašsku. In: Langer, Jiří (ed.). *Moravsko-slovenské vzťahy v lidové kultúre*. Ostrava : Profil, 1974, s. 162.

¹⁰ Brhel, Stanislav (1936); 14. 3. 2016.

Smrt

Smrt člověka byla v lidové tradici spojována s odloučením duše od těla smrtelníka a dále s vírou v její pokračující existenci. „*Ve starších dobách byla každá smrt považována za násilný akt, způsobený čary, magií a podobnými příčinami, které u mrtvého vyvolávaly pocit keřvdy a touhu po pomstě.*“⁴¹ Křesťanství změnilo postoj ke smrti, kdy se stala nutnou a nevyhnutelnou pro život a pravý křesťan tak mohl přejít do posmrtného, blaženého života.

Maska smrti pochází pravděpodobně z období pozdního středověku a podle domněnek badatelů se jedná o geneticky někdejšího ženského démona z období zimního slunovratu. V tomto období umíralo nejvíce osob kvůli nuzným podmínkám, proto se mezi občůzkáři objevuje postava, která má tuto skutečnost připomínat a nahánět strach.

Téměř na celém území České republiky nahradil postavu smrti anděl, hlavně ve městech, ale v oblasti jižního Valaška je stále řazena mezi základní tři postavy občůzky. Smrt je velmi tajemná, původně byla oděna vždy v bílém – bílé kalhoty, svršek a plachetka přes hlavu, stejně tak bílou měla barvu i obličejová maska. V posledním desetiletí se však rozšířily možnosti zpracování této masky a v některých obcích je smrt v černé variantě.

Koník/Kobylica

Podle informace od respondenta víme, že již kolem roku 1880 byla tato maska součástí mikulášské občůzky, podobně jako postava žida. Podle Ladislava Buzka je kobylica velmi starobylého původu, kdy zosobňuje kultovní zvíře. Na tomto území si ji však lid uzpůsobil a zasadil do lokální problematiky, aby jako další z masek budila hrůzu. Spojili tuto postavu s tureckými nájezdy, které drancovaly území jižního Valaška. V obcích, které těmito útoky netrpěly, se postava nevyskytuje (např. Lačnov, Študlov, Valašské Příkazy). Naopak ve Francově Lhotě, vedle které se rozkládal tábor s nájezdníky, kteří oblast drancovali, se v rámci mikulášské občůzky navýšilo množství této masky.

Turek, kobylica, koník či na koni často vede družinu, někdy vchází jako první do stavení a je rovněž postavou zápornou, neboť může ubližovat a současně připomíná krutou historii oblastí. Základ těla obvykle tvoří kovová obruč zakrytá textilií, takže občůzkář budí dojem člověka jedoucího na koni. Masky je stejně jako u čerta v každé obci svébytná a charakteristická svou lokální úpravou, rozdíly však nejsou tak razantní, jako je tomu u čertů.

Žid/nosič

Stejně jako ostatní postavy vyjma Mikuláše řadíme žida mezi masky nelichotivého charakteru. Židé většinou žili v nehygienických podmínkách, ve stísněných prostorech ghetta a bez vlastnictví zemědělské půdy. Z toho důvodu se živili především obchodováním a půjčováním peněz. Ve středověku mohli na rozdíl od křesťanů brát úroky, což vedlo k lichvě. Židovští muži nosili dlouhé vousy a odlišovali se jak oděvem, tak stravou či mluvou. Z toho důvodu začaly vznikat xenofobní představy, často fantasticky zkrleslené. Všechny tyto vlastnosti se odrážejí také v mikulášské občůzce, kde vlivem stereotypizace považoval venkovský lid Žida za zápornou postavu. Symbolizoval tak zlo ve stejné míře jako například smrt či koník.

⁴¹ BROUČEK, Stanislav – JEŘÁBEK, Richard (eds.). *Lidová kultura : Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska*. Praha : Mladá fronta, 2007, s. 928.

Obchůzkáři byli v minulosti obdarováni zemědělskými produkty, nikoliv penězi. Získávali tak oves, obilí, špek a podobně. Můžeme pozorovat paralelu s podomními obchodníky, kteří také obcházeli domy a získávali tyto produkty. Postava žida měla v obchůzce funkci nošení těchto věcí. Z tohoto úkonu je odvozen název nosič.

V obcích, kde se tato maska vyskytuje, má na sobě vždy starý, otrhaný oděv a působí zprvu částečně neutrálně, je však postavou tajemnou a zrádnou. Charakterizuje jej výrazný nos, brýle a vždy má na hlavě klobouk. Může mít dlouhé vlasy, popřípadě i vousy. Tato maska v širším pojetí prošla nejvíce změnami, každá obec si jej přizpůsobila podle sebe. Pouze v obci Valašská Polanka a Horní Lideč ji stále nazývají židem, ve spoustě obcí se maska názvem přetransformovala na nosiče podle funkce, kterou tato postava zastává a že má maska představovat člověka židovského vyznání, si již účastníci obchůzky často neuvědomují.

Analýza charakteristických prvků tradice jako kulturního dědictví

Dětské létání

V oblasti jižního Valašska k mikulášské obchůzce neodmyslitelně patří dětské *létání*, které je natolik specifické, že i samostatně tvoří součást kulturního dědictví regionu. Přesto je mezi badateli tento fenomén často opomíjen. Podstata tkví v tom, že se mladí chlapi ve věku od 7–13 let převlékají do kostýmů čertů, smrtí, koníků a židů a právě jim náleží čas před svátkem Mikuláše. Tradice nepřísluší konkrétnímu datu, váže se k období mezi svátkem dušiček a Mikuláše.

Létání nenesse charakteristické prvky obchůzky, jako je tomu u dospělých jedinců. Jde pouze o spontánní setkávání dětí v určité části obce, kde maskování prohání děti v běžném oblečení. Největším rozdílem je absence Mikuláše (vyjma Francovu Lhotu, kde má tradice charakter obchůzky stejně jako u dospělých jedinců). K vidění jsou tak pouze postavy záporného charakteru. Tyto specifika nám dokládají autenticitu tohoto obyčeje, který je v oblasti již od pradávna a nese tyto starobylé rysy. Právě tím, jak je toto období zahalené do tmy a spojené se spontánním obcházením po obci, můžeme pozorovat přeživší pohanskou tradici, jež se neváže ke konkrétnímu datu, a navíc není propojena s církevním životem.

Podobně jako u mikulášské obchůzky se i dětské kostýmy liší v každé obci, a to z toho důvodu, že mají téměř stejnou podobu, jako masky dospělých nositelů tradice. Rozdíly mezi maskou muže a chlapce jsou drobné, většinou se jedná o absenci ježoviny, jednodušší ztvárnění koně u masky koníka či ne tak dokonalé ušití masky, kterou většina mladíků získá od svých rodičů, mnohdy ji ušije právě otec, který v minulosti sám obcházal za danou masku. Tímto způsobem se snaží muži vést chlapce k této tradici už o dětských letech a předávají tak kulturní dědictví z generace na generaci.

Tak jako ve všech ostatních směrech dětského folkloru, i toto *létání* je utlumeno. Děti tráví většinu svého volného času u televizní obrazovky či počítače. „*My sme dřív třeba aj měsíc létali. Ted' to vypadá 14 dní, maximálně týden. Fakt nejsou děcka, nebo jsou děcka, ale není o to zájem takový.*“⁴² Také tuto tradici často komplikuje nepřízeň počasí. V předchozích letech bylo zvykem, že v tomto období byli malí čerti a smrtky vidět každodenně po dobu celého měsíce, dnes je tradice směřována hlavně k víkendům a nejintenzivnější je to posledních 14 dní před svátkem Mikuláše. I přesto je stále náročnější tyto děti při terénním výzkumu nalézt a zaznamenat jejich aktivitu.

⁴² Respondent PM (1996), cit. 11. 6. 2018.

Nositelé tradice a jejich motivace

Škála nositelů tradice mikulášské občůzky je velmi široká a nelze ji jednoznačně vyhranit. Jedná se o ryze mužský zvyk s věkovým průměrem 20–25 let. V minulosti občázeli pouze dospělí muži, v posledním desetiletí přistoupily některé obce vzhledem k nedostatku plnoletých ke snížení věkové hranice pro občázání. Komunita to však v souvislosti se silným prvkem anonymity při občůzce nepocit'uje. Setkáváme se tak s nositeli tradice, kteří *létají* již od patnácti let. Zároveň je to v některých obcích stále nepřipustné a dodržují se stanovené zvyklosti. Podobně je tomu u problematiky, do kolika let mohou muži občázet. Často se setkáváme s tím, že upouštějí od aktivní účasti z důvodu založení rodiny, v obcích Střelná a Valašské Příkazy je toto uplatňováno nekompromisně. V okamžiku, kdy se muž ožení, zaniká jeho možnost účastnit se občůzky. V některých obcích se ve výjimečných případech k občůzce připojí muži důchodového věku, neúčastní se jí však po celou dobu, jedinec se spíše jen symbolicky na chvíli přidá. „*Je to krásné, když chodí mladí a tot' strýc vylétí šedesátiletý. To nejde popsat, co to pro nás znamená.*“⁴³

Počet občůzkářů je v jednotlivých obcích odlišný. Jediná Lužná má ustálený počet šest postav a tento je neměnný. Ve většině obcí *létá* v průměru 15 mužů, v obci Lidečko, Francova Lhota a Valašská Polanka, které jsou rozlohou a počtem obyvatel největší, je počet dvojnásobný.

V menších obcích (Lužná, Valašské Příkazy, Študlov) jsme se v předchozích letech setkávali s jistým oslabováním této tradice, neboť ti, kteří by měli být nositeli, ztráceli zájem na občůzce. Zainteresovaných mužů ubývalo a vedoucí skupiny měl často problém domluvit adekvátní množství mužů. Nebylo to však prozatím alarmující, vždy *vylétěl* minimální počet mužů pro občůzku, který je v obcích stanoven zastoupením masek. V souvislosti s tímto jsem měla obavu, že pokud by se zájem v menších obcích nenavýšil, změnila by se struktura občůzky, v horším případě by zcela zanikla. Toto se však nepotvrdilo a i v malých obcích počet účastníků pozvolna stoupá, stejně, jako je tomu ve větších obcích. Důvodem je zvýšení populace a také soudržnost nynější generace. Stává se tak, že v obcích větších místo dvaceti občůzkářů občází čtyřicet mužů, ve Valašské Polance se jeden den rozdělují na dvě skupiny z důvodu rozšíření plochy obce, neboť pro jednu skupinu by bylo nereálné navštívit všechny domy, což je základním pravidlem. V Lidečku občází stabilně skupiny tři. I přes to, že se družina rozdělí, počet jedné skupiny odpovídá počtu občůzkářů, kteří občázeli kolem roku 2000. „*To je hlavně z toho důvodu, protože my tam máme strašně silný ročník. U nás je to tak, že můžou chodit ti, co už mají osmnáct roků. A my tam máme fotbalisty, je tam strašně dobrý ročník, to je devadesát pět, devadesát šest, a jich je brozně moc. A oni měli minulý rok osmnáct, nebo tak nějak to bylo, a tím pádem se nás tolik sešlo. Je tam teď strašně moc mladých, takových dravých, které to baví.*“⁴⁴ Nárůst počtu *mikulášů* má kladný dopad také na pasivní účastníky občůzky, tedy obyvatele obce. „*Dřív chodilo málo, teď je to fakt banda. Je na to aj lepší pohled, když sa na to podíváš.*“⁴⁵

Pro většinu občůzkářů je největší motivací k *létání* zábava, které si jedinci užijí spoustu, což utvrzuje fakt, že překážkou často není ani sádra na ruce, či ortéza na kotníku. Muži se setkávají s příhodami, na které rádi vzpomínají do konce života. Jedná se komplexně o velmi oblíbenou tradici, což nám dokládá skutečnost, že každý v dané oblasti o tomto svátku velice rád hovoří. Krom zábavy jsou občůzkáři motivováni reakcemi

⁴³ Respondent RL (1989), cit. 13. 6. 2018.

⁴⁴ Respondent JD (1993), cit. 21. 5. 2018.

⁴⁵ Respondent PŠ (1994), cit. 9. 6. 2018.

obyvatel dané obce. „Mám rád ten pohled těch dětí vystrašených, to si fakt užívám. I těch lidí, nám to i přiznají, že z nás jde respekt, ti starší a to tak člověka nabudí.“¹⁶

Ze strany mladých mužů se můžeme setkat s lákadlem v podobě alkoholu. Ten hraje výraznou roli při obchůzce ve všech obcích, neboť *mikulášci* jsou nejčastěji pohoštěni právě domácí slivovicí. Nutno však podotknout, že jsem se s tímto jako s motivačním faktorem setkala zřídka. Možnou motivací mohou být také peníze, které získají čerti při obchůzce. Ve většině případů však samotní muži nezískají žádný obnos, výtěžek věnují na obecně prospěšné či charitativní účely.

Jedním z nejvýraznějších motivačních prvků, což je dalším výrazným rysem tohoto fenoménu, je zachování této tradice. „Je to ta polanská tradice. I to, že jsi v té partii těch lidí, že tam se sejdou fakt jako všichni, taková ti správní Polančanští, takže nezáleží na tom, jestli si fotbalista, basič nebo myslivec a má to takovou dobrou atmosféru. Že se blíží ty Vánoce, že už to je tak brané. Mně se to dycky líbilo od malička, dycky sem si to přál. Pro mě dneska byla motivace, že sem dycky chtěl za ty čerty chodit. Z vlastního pohledu to mám, ne že by mi někdo říkal, je to Polanská tradice, budeš chodit. To ne.“¹⁷ Důležité je, že tuto skutečnost si neuvědomují pouze dospělí obchůzkáři, ale už i mladiství, u kterých zájem o to stát se součástí skupiny čertů prudce stoupá. Kontinuitu tradice, která je předávána z generace na generaci dokládá výrok náhodného čerta ve Francově Lhotě, který *létal* v roce 2018 poprvé. Na dotaz, proč chodí za čerta, odpověděl pouze: „Můj tata chodil!“

Podpora ze strany obce

Mikulášská obchůzka je nedílnou součástí kulturního dědictví obcí Hornolidečska, které tuto tradici podporují, neboť je považována za jeden z nejvýraznějších prvků kulturního dění obce, ale jelikož je obchůzka svébytným fenoménem, starostové ani jiní zastupitelé se nijak neangažují do její organizace. Podporu mají nositelé této tradice však zajištěnou, hlavně ve spojitosti s poskytnutím zázemí v budovách patřících obcím. V průjezdových obcích jsou dále instalovány výstražné dopravní značky po dobu konání kulturní akce jako upozornění pro řidiče, aby dbali zvýšené pozornosti a bylo tak zamezeno případným nehodám.

Ve výjimečných případech přispívají obce také finančně na mikulášskou obchůzku, a to například při výrobě nové masky. „*Mikulášské masky se připravují před obchůzkou několik týdnů, obec poskytuje prostory pro opravování masek, během roku máme masky uskladněny na obecním úřadě, finančně jsme podpořili vznik nových masek, dvou čertů, zdarma poskytujeme zázemí při pochůzkách, zkrátka hodně nám záleží na tom, aby tradice probíhala jako doposud.*“¹⁸ „Přispívali sme v loňském roce, potřebovali si nechat ušít nový *kožuch*, tak tam sme přispívali, ale je to výjimečně, protože obchůzka je na základě dobrovolnosti a oni si vyberou tolik, že jim to stačí.“¹⁹

V kontrastu s touto podporou však stojí problematika postupného vytrácení ježoviny z obchůzky. Nutno podotknout, že obchůzkáři, jež mají stále připravenou ježovinu k masce, ji téměř nevyužívají. I přesto stále dbají na poctivou hygienu a pravidelně ji dezinfikují. Prvním impulzem byla vyhláška z hygienické stanice, ve které je psáno, že ježčí kůže může být součástí masky jako doplněk, nesmí být použita. Ačkoliv v některých obcích se ježovina stále využívá, v některých od ní upustili sami obchůzkáři. „*Ono je to možná lepší bez toho. Než riskovat. Třeba by to mohlo dojít do záказu provozu tady té tradice. Já osobně jsem proti ježovině. Tata měl taky otravu krve a já napuclé rameno jak kopačák.*“

¹⁶ Respondent VM (1996), cit. 8. 6. 2018.

¹⁷ Respondent JT (1992); 22. 5. 2018.

¹⁸ Respondent JT (starosta), cit. 16. 5. 2018.

¹⁹ Respondent MP (starosta), 14. 6. 2018.

*Nic příjemného ta léčba.*²⁰ Při výzkumu bylo zjištěno, že vyhlášku si stanovují jednotlivé obce, které apelují na občůzkáře, aby upustili od ježoviny, a zakázaly tak její využití. V opozici k tomuto faktu stojí důraz na uchování tradice v autentické podobě, kdy ježovina k maskám neodmyslitelně patří. „*Tak já jsem třeba o žádný vyhláše nevěděl zatím, to je pro mě nová informace. Je to symbolikum, které bylo vždycky, takže by byla kravina, kdyby se to nějak jako zrušilo, každopádně vím, že tam vždycky pak funguje nějaká dezinfekce, tak ono to projde nějakým procesem, aby to nemělo nějaké následky. Takže si myslím, nechal bych to, zas jako kluci nejsou takoví, že by tu ježovinu používali jen, že by chtěli jako ublížit, protože oni ví, že to samo o sobě píchá.*“²¹ Nejen z předchozího výroku, ale po rozhovorech s respondenty lze usoudit, že je ježovina považována za regionální raritu a proto by měla zůstat zachována jako součást masky či jejího doplňku.

Foto 4: Smrt se záčerněným obličejem bez obličejové masky. Lídečko, 2015. Foto autor

Identita

Mikulášská občůzka je fenoménem natolik výrazným a významným, že prvek uchování identity v obyvatelích dané oblasti je neobyčejně silný, a to v případě identifikace regionální i lokální. „*Je to tradice, je to od nepaměti, bez toho by se obešli lidé, ale patří to k té dědině, někdo to přejde, někdo trpí, pokud tam má své vlastní děti, vnuky, tak to prožívá tenhle rituál. Když to někdo nemá rád, tak neotevře a nikdo si z toho nic nedělá.*“²²

Zajímavé bylo pozorovat názory, zdali to v jedinci upevňuje pocit sounáležitosti v souvislosti s konkrétní obcí, nebo tento vztah pociťoval spíše k oblasti Valašska jako takového. Často jsem se setkala s myšlenkou, kdy byli občané díky *mikulášům* výrazně hrdí na svou obec. Už jen nekonečný spor o to, kdo má nejhezčí čerty nás utvrzuje v tom, že zde můžeme hovořit o dokládání své identity vůči obci. Na druhé straně stojí obyvatelé menších obcí, kteří až tak nelpí na své obecní identitě, ale uvědomují si, že to je jedna z valašských tradic a příslušnost tak pociťují k regionu. Zaznamenala jsem tak názor, kdy jedinci toužili vyzkoušet si občůzku v jiných, například vedlejších obcích. V kontrastu s tímto jsem se setkala ale s většinovým názorem, že jejich obec má občůzku a masky nejlepší a změna obce by absolutně nepřipadala v úvahu, neboť v kontextu mikulášské občůzky je pro nositele tradice charakteristické jiné obce popichovat a částečně i zesměšňovat. Tyto konkurenční tendence se však nedotýkají pouze mikulášské občůzky, ale prolínají se celým zvykoslovím.

Zásadním zjištěním pro mne byl fakt, že i přes sociální a hospodářské změny, kterými valašský venkovský lid prošel ve 20. století, můžeme pozitivně hodnotit kontinuální provozování občůzky. Dokonce i během druhé světové války nebyla tato tradice přerušena, byla pouze zkrácena. Rovněž v období socialismu, kdy byl režim částečně proti tomuto fenoménu, neboť je spojen s křesťanským svátkem, byli sice aktivní účastníci využívání k různým brigádám výměnou za povolení k občůzce, ani tak však nebyla kontinuita narušena. Je pozitivní pozorovat, že tak, jako to některé tradice neustály a zanikly, mikulášské občůzky naopak vzkvétají a těší se čím dál větší oblíbě, možná právě díky tomu, že

²⁰ Respondent OP (1995), cit. 20. 5. 2018.

²¹ Respondent JD (1993), cit. 21. 5. 2018.

²² Respondent MV (starosta), cit. 16. 5. 2018.

tradice není nijak řízená, je pouze děděna z generace na generaci a formuje se spontánně. Pravděpodobně zde však hraje největší roli právě doklad identity obyvatel této oblasti, kteří si občůzku nenechali upřít ani v dobách nejtěžších.

Zapsání mikulášských občůzek na Seznam nemateriálních statků tradiční lidové kultury České republiky

V posledním desetiletí se rozšiřuje povědomí o mikulášské občůzce na Valašsku, a to díky mediální propagaci, výstavám, ale také v reakci na účast čertů na jarmarku ve Valašských Kloboukách či ve Valašském muzeu v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm. Badatelé začali intenzivněji reflektovat význam mikulášské občůzky pro oblast Valašska, ale také určitá specifika, díky kterým je tato tradice jedinečná. V reakci na tyto skutečnosti se začalo uvažovat o možnosti zápisu této tradice na Seznam nemateriálních statků tradiční lidové kultury České republiky, který je národním derivátem seznamu UNESCO (Organizace OSN pro výchovu, vědu a kulturu).

Ve výzkumu jsem se na tuto problematiku zaměřila a zaznamenávala jsem rozličné reakce a názory na skutečnost, že by mohla být tradice zapsána a byla tak dále propagována touto cestou. Ti, kteří se zápisem souhlasí, uvádí jako hlavní pozitivum fakt, že by se občůzka zviditelnila, tudíž by vzrostl cestovní ruch, což by znamenalo, že by to přitáhlo masu lidí a bylo by to ekonomicky přínosné pro oblast. „*To by jako akorát přineslo něco. V momentě, kdy by to bylo zapsané v UNESCO, tak by o tom zkrátka vědělo brozně moc lidí. To je ten první bod, jo? Což znamená, že by to sem přitáhlo lidí. Což znamená, že by bylo pro naši krajinu jako ekonomicky lepší. Stoprocentně.*“²³ Nezasvěcení lidé do této problematiky mají podobný názor a jsou pro to, aby byla občůzka zapsána. Jako hlavní důvod uvádí právě ekonomický přínos a zviditelnění této občůzky.

Sdružení Hornolidečska v čele se starosty obcí prozatím odmítá fakt, že by se o tomto mohlo jednat, s tím, že si uvědomují, kolik za zpracováním tohoto zápisu stojí práce a nikdo se tohoto úkolu nechce chopit. Záporné reakce jsem zaznamenala také u většiny aktivních účastníků občůzky. Hlavním důvodem, proč se staví k zápisu spíše záporně je fakt, že občůzka je v každé obci odlišná a podle respondentů není zaručená udržitelnost. „*My, jako sdružení Hornolidečska, se k tomu postavilo záporně. Jelikož držíme basu, tak bysme se o to moc nepokoušeli. Já nevím, jak to probíhalo, jak se to řešilo sem u toho nebyl, ale je s tím hodně práce a nikdo si to nechtěl vzít na triko a pak je to dost rozličné v těch dědinách a pak nějaká udržitelnost. Tady si ogaři za dva roky zruší smrtičky, a kdo ponese odpovědnost za to, že budou?*“²⁴ Že je problematika zápisu kontroverzní záležitostí nám dokládá výrok starosty jedné z obcí, který nemá zcela negativní postoj. „*Tuto otázku jsme již diskutovali, ale ne všichni mají stejný názor. Obava z určitého omezení, osobně si myslím, že by si tato otázka zasloužila větší diskuzi, osobně bych s tím problémem neměl, pokud by to do budoucna tuto tradici nesvazovalo.*“²⁵

Někteří respondenti se snaží hledat řešení, aby občůzka proběhla podle zvyklostí i přes to, že by se stala populární a měla by spoustu zájemců, kteří by si ji chtěli prohlédnout. Možným rizikem by však bylo postupné vymizení autenticity mikulášské občůzky. I v případě, že by se v některých obcích tato problematika dala řešit tak, že by se početnější skupina (asi 40 mužů) rozdělila na půl, půlka by občůzela obec a půlka se předváděla veřejnosti, toto není reálné ře-

²³ Respondent JD (1993), cit. 21. 5. 2018.

²⁴ Respondent KM (starosta), cit. 16. 5. 2018.

²⁵ Respondent JT (starosta), cit. 16. 5. 2018.

Foto 5: Zastavování aut ve Střelně. Střelná, 2015. Foto autor

šení v obcích menších, kde je občůzkářů nízký počet. „Není problém, že by se protáhla kvůli divákům. Tak by to bylo tři dny. Jaký je rozdíl mezi dvěma a třema dnama? Jeden den a dva dny, to už je třeba, ale když už se chodí dva, tak proč ne tři. Ale představil jsem si opravdu tu masu lidí, která se bude podívat a už vzhledem k tomu, že nás je jako fakt hodně, třeba čtyřicet, tak si myslím, že to divadlo může dělat dvacet. Mně to nepřijde jako problém. Vůbec ne.“²⁶

Téma by rozhodně bylo příhodné rozvinout a projednat znovu s obyvateli obcí, neboť negativní názory jsou často založeny na mylných informacích. Sama jsem však

k této problematice skeptická. Důležitým aspektem této tradice je fakt, že je spontánní a obec nijak nezasahuje do organizace ani dění. Podoba masek, ale i průběh občůzky je v každé obci individuální. Nejvýraznějším prvkem *mikulášů* zůstává dodnes několikrát zmiňovaná autenticita, kterou by mohl zápis na Seznam nenávratně poškodit. Výrok respondenta nám všechny tyto teze dokládá a je na místě, aby se problematice příslušní badatelé do budoucna i nadále věnovali. „Iniciativu zapsat *pochůzky* do nehmotného dědictví UNESCO jsem zaregistroval už před několika lety. Vím, že některé vesnice tehdy měly trochu obavy, co za povinnosti by z toho plynuly. Osobně bych určitě tak skeptický nebyl. Každopádně, ať s UNESCO, nebo bez něj, důležité je tuto skvělou tradici udržet, předat mladým a doufat, že oni udělají to samé.“²⁷

Závěr

Mikuláš patří mezi nejvýznamnější tradice jižního Valašska, a to i přes to, že jsou pro vnější pozorovatele dosti kontroverzními. Nikdo z obyvatel dané oblasti si neumí představit, že by zvyk *létání* čertů zanikl. Někteří lidé mají z tradice dokonce strach, neboť občůzení si spojují s nocí a setkala jsem se tak s respondenty, kteří jsou od dětských let natolik traumatizováni, že se raději vyhýbají interakci s maskovanými. Většina obyvatel však považuje čerty za neodmyslitelnou součást kulturního dědictví nejen své obce, ale i celého Valašska, a nejinak je tomu ve spojitosti s *létáním* malých čertů, kterým náleží období před svátkem Mikuláše.

I přes drobné aktualizace a proměny vymezuje zvyk díky kontinuitě řadu shod s podobou zaznamenanou před padesáti či sto lety. V současné době jsou důležitou organizační platformou tradic obce či spolky, kdežto dříve občůzky zajišťovali jedinci. Tuto spontánnost můžeme dodnes pozorovat u *mikulášů*, neboť v některých obcích zkoumaného regionu se občůzka formuje bez závislosti na některém ze spolků či jiné instituce dané obce, tudíž i charakter organizace se odlišuje od dalších občůzek, jež jsou součástí výročního obyčejového cyklu.

Pro obyvatele není *létání* pouze jakousi událostí, ale upevňuje identitu a svazuje tak populaci se svými předky. Komunitu, či skupinu občůzkářů sdružuje tato oblast tradiční lidové kultury nejen po dobu konání občůzky, ale vzhledem k dlouhodobým přípravám

²⁶ Respondent JD (1993), cit. 21. 5. 2018.

²⁷ Respondent PF (1984), cit. 21. 5. 2018.

celoročně. Nositelé tradice nabývají společných zážitků a vznikají tak mnoholetá, či celoživotní přátelství. Zároveň však *mikuláš* upevňují mezi obyvateli příslušnost k dané obci, ale také regionu. Mikulášské občůzky vždy patřily na Hornolidečsku k vrcholu nejen adventního období, ale celého výročního obyčejového cyklu. Přestože jiné tradice, například masopustní občůzka, *lucky*, či Velikonoce podléhají změnám, *mikuláš* zůstávají v takřka neměnné podobě a takto jsou předávány generacím budoucím. Mladí muži si sami vyrábějí masky, pomáhají mladším chlapcům a předávají jim tak jistý druh poselství, které má největší pravděpodobnost přežít další spoustu let v důstojné podobě. To, že občůzkáři zajišťují kulturní dění v obci a svou aktivitou dotváří podobu tradiční kultury České republiky, si pravděpodobně jednotlivci ani neuvědomují.

Při výzkumu jsem si uvědomila, že ačkoliv se jedná o občůzku, jež je úzce spjata s katolickým prostředím a svatým Mikulášem, nepodařilo se v této oblasti překrýt rezidua předkřesťanských věrských představ. Hlavní postavou tak není Mikuláš, jak by se mohl každý domnívat, ale čerti. Ti jsou ústředními postavami celého fenoménu *létání*. V některých obcích je tato skutečnost natolik výrazná, že je celá skupina aktivních účastníků občůzky nazývána čerti.

Stejně jako doba má i mikulášská občůzka svůj vývoj a bude záležet jen na tom, jak se k této tradici postaví současná generace a do jaké míry povede své potomky k tomuto výraznému a jedinečnému zvyku.

Seznam literatury a pramenů (References)

Literatura (Bibliography)

- BARAN, Ludvík – STAŇKOVÁ, Jitka. (1988). *Masky*. Praha : Theo.
- BROUČEK, Stanislav – JEŘÁBEK, Richard. (2007). *Lidová kultura : Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska*. Praha : Mladá Fronta.
- BUZEK, Ladislav. (1982). Sřetení autenticity a inovace v předvánočních občůzkách na Moravsko-Slovenském pomezí. In: Frolec, Václav (ed.). *Výroční obyčej : Současný stav a proměny*. Brno : Blok, s. 256-269.
- BUZEK, Ladislav. (1974). Kulturně historické pozadí mikulášských občůzek na moravském Valašsku. In: Langer, Jiří (ed.). *Moravsko-slovenské vřtaby v lidové kultuře*. Ostrava : Profil, s. 155-172.
- FROLEC, Václav. (1988). Obřadní občůzky „svatých nocí“. In: Frolec, Václav (ed.). *Obřadní občůzky*. Uherské Hradiště : Slovákcké muzeum v Uherském Hradišti – Ústav lidového umění ve Strážnici, s. 13-35.
- FROLEC, Václav (ed.). (1982). *Výroční obyčej : současný stav a proměny*. Brno : Blok.
- HEYDUK, Josef. (2001). *Svatí církevního roku*. Praha : Vyšehrad.
- JANČÁŘ, Josef a kol. (2011). *Malý etnologický slovník*. Strážnice : Národní ústav lidové kultury.
- MARHOULOVÁ, Zuzana. (1994). Mikulášské občůzky v Horní Lidči. In: Tarcalová, Ludmila (ed.). *Slavnostní průvody*. Uherské Hradiště : Slovákcké muzeum, s. 117-123.
- NAVRÁTILOVÁ, Lucie. (2016). Mikulášské občůzky na Hornolidečsku. Brno, 130 s. Diplomová magisterská práce na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity na katedře Ústavu evropské etnologie. Vedoucí diplomové práce Daniel Drápala.
- NEKUDA, Vladimír (ed.). (2002). *Okres Vřetín : Vřetivěda moravská*. Brno – Valašské Meziřičí – Vřetín : Hvězdárna Valašské Meziřičí – Muzejní a vlastivědná společnost v Brně – Okresní úřad Vřetín.

- POSPÍŠILOVÁ, Jana – UHLÍKOVÁ, Lucie. (2014). *Folklor dětí a jeho etnologický výzkum*. Praha – Brno : Etnologický ústav AV ČR.
- ROMÁNKOVÁ, Eva. (2008). Výroční obyčejový cyklus v životě současné vesnice na jihu Valašska. Brno, 147 s. Diplomová magisterská práce na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity na katedře Ústavu evropské etnologie. Vedoucí diplomové práce Martina Pavlicová.
- ROMÁNKOVÁ, Eva. (2008). Význam a funkce výročních obyčejů v činnosti spolku, jednotlivce a lokálního společenství (na příkladu dvou jihovalašských obcí). In: *Národopisný věstník*, 25, s. 9-25.
- TOMEŠ, Josef. (1968). Vánoční obyčeje na Valašsku. *Národopisné aktuality*, 5, s. 165-196.
- VÁCLAVÍK, Antonín. (1959). *Výroční obyčeje a lidové umění*. Praha : Nakladatelství československé akademie věd.
- VONDRUŠKA, Vlastimil. (1991). *Církevní rok a lidové obyčeje*. České Budějovice : Dona.